

รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕*

พระศรีรัตนมณี (ขวัญรัก เกษรบัว)**

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีจุดประสงค์เพื่อ ๑) ศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ ๒) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ และ ๓) นำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ ผลการวิจัย พบว่า ๑) สภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีวิธีการสอน ตัวผู้สอน วิธีการวัดและประเมินผล ที่ยังไม่เปลี่ยนไปจากเดิมมากนัก และการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเน้นการท่องจำ ๒) แนวทางการบริหารจัดการมีการปรับปรุงวิธีการวัดผล ประเมินผล กระบวนการเรียนรู้ต้องเน้นการคิดวิเคราะห์ ใช้สื่อการสอนที่หลากหลายและทันสมัย ๓) รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ได้แก่ ด้านหลักสูตร ควรเน้นการเพิ่มเนื้อหาในหลักสูตรสามัญ และการพัฒนาหลักสูตรสำหรับพระภิกษุอาวุโส ด้านบุคลากร ควรเน้นการมีสถาบันพัฒนาครูผู้สอนโดยเฉพาะ ด้านผู้เรียน ควรส่งเสริมให้นักเรียนระดับสามัญศึกษา ประชาชนทั่วไป พระภิกษุอาวุโส นักเรียนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) เข้ามาเรียนเพิ่มขึ้น ด้านการจัดการเรียนการสอน ต้องเพิ่มการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ ด้านการเงินและงบประมาณ ต้องจัดตั้งกองทุนเพื่อการศึกษา และด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องจัดหางบประมาณและจัดสรรทุนการศึกษา มีการประชาสัมพันธ์ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ

คำสำคัญ : การบริหารจัดการโรงเรียน, เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕, รูปแบบที่เหมาะสมของการบริหารจัดการ

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ “รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕” สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์. ๒๕๕๗.

** ดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์

The Management Model of Phra Pariyattidhamma School. Pali Section in the Sangha Administrative Area 5

Abstract

This research aims to 1) examine the current states of management of the Phra Pariyattidhamma School, Pali Section, in the Sangha Administrative Area 5; 2) study the management approaches of the Phra Pariyattidhamma School, Pali Section, in the Sangha Administrative Area 5; and 3) propose a management model for the Phra Pariyattidhamma School, Pali Section, in the Sangha Administrative Area 5. The research findings are as follows: 1) Currently the administration and management of the Phra Pariyattidhamma School, Pali Section, include teaching personnel, teaching and evaluation guidelines that have simply a little change. It also finds that the learning method is mainly based on memorization of the Pali Scripture; 2) The management approaches include improvements in the methods of measurement and evaluation. The learning process needs to emphasize critical thinking through the use of diverse and modern teaching media; 3) In terms of curriculum development, contents should be increased for regular programs, and new programs should be developed for senior monks. Training centers for teaching personnel should be established. More students in elementary education, non-formal and informal education, the general public, as well as senior monks, should be encouraged to join the programs. The use of information technology in teaching should be increased, scholarships and other sources of funding should be established. Publicity and a multilateral management should be encouraged as well.

Keywords : School administration and management, Sangha Administrative Area 5,
Proper management approach

บทนำ

นับตั้งแต่สมัยพุทธกาลเป็นต้นมาผู้ที่มีศรัทธาเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนามีกิจวัตรสำคัญที่ต้องทำอยู่ ๒ ประการ คือ ค้นถุระและวิปัสสนาธุระ การศึกษาเล่าเรียนคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าที่เรียกว่าวันวักคัสตถุศาสน์จนสามารถจำได้คล่องปากขึ้นใจเรียกว่า “ค้นถุระ” ส่วนการเล่าเรียนวิธีปฏิบัติสมาธิและฝึกอบรมจิตใจของตนจนเกิดความรู้แจ้งเห็นจริงในสภาวะธรรมทั้งปวงและมีจิตหลุดพ้นจากกิเลสเครื่องเศร้าหมองทั้งหลายเรียกว่า “วิปัสสนาธุระ” การศึกษาเล่าเรียนทั้ง ๒ ประการนี้ถือว่ามีความสำคัญเท่ากันเพราะเป็นความรู้พื้นฐานที่จะนำไปสู่การปฏิบัติที่ถูกต้อง เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จดับขันธปรินิพพานแล้วพระสงฆ์สาวกได้ช่วยกันท่องจำหลักคำสอนในศาสนาทั้งหมดซึ่งในระยะแรกยังเรียกรวมกันว่าพระธรรมวินัยต่อมาจึงได้แบ่งออกเป็น ๓ ปิฎกคือพระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก และพระอภิธรรมปิฎก พระธรรมวินัยเป็นภาษาบาลีถ่ายทอดต่อๆ กันมาด้วยมุขปาฐะโดยการท่องจำเป็นคณะเป็นการแบ่งกันทรงจำคือ ๑) ผู้ที่ชำนาญทางพระวินัยก็ศึกษาทรงจำพระวินัยเรียกว่าพระวินัยธร ๒) ผู้ชำนาญทางพระสุตตรก็ศึกษาทรงจำพระสุตตรเรียกว่าพระสุตตันติกะ และ ๓) ผู้ที่ชำนาญทางพระอภิธรรมก็ศึกษาทรงจำพระอภิธรรมเรียกว่าพระอภิธัมมิกะ (พระเทพเวที (ประยูร ญัตโต), ๒๕๓๘: ๑๐๒-๑๐๘)

การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และแก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ (รุ่ง แก้วแดง, ๒๕๔๕: ก) กำหนดว่า ในการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ในหลักศาสนาจากพระพุทธพจน์ในพระไตรปิฎกเป็นการศึกษาขั้นเตรียมปฏิบัติเพื่อให้แปลภาษาบาลีที่จารึกพระพุทธพจน์ได้ และสามารถใช้ความรู้ทางภาษาบาลีในการศึกษาเรื่องราวและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่บันทึกไว้และนำไปเผยแผ่ต่อพุทธศาสนิกชน

ได้ (พระมหานิมิต กลิ่นดอกแก้ว, ๒๕๔๙: ๗๐-๗๑) การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี วัดหรือสำนักศาสนศึกษาใช้วิธีบังคับให้พระภิกษุสามเณรเรียนถ้าไม่เรียนจะไม่รับเข้าสังกัดในวัดหรือสำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษานั้นๆ หรือจะไม่มีสิทธิได้เรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาซึ่งจะหมดโอกาสที่จะศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยสงฆ์หรือสถาบันอุดมศึกษาอื่นๆ ได้ ทำให้ผู้เรียนเข้าเรียนแบบไม่มีความตั้งใจ ส่งผลให้ผลการสอบได้ในแต่ละปีมีจำนวนน้อยมาก เมื่อเทียบกับจำนวนผู้เรียนกับจำนวนผู้สอบ ซึ่งเป็นเหตุผลหนึ่งที่ทำให้การศึกษาบาลีมีปัญหา (บุรทิน ขำภิรัฐ, ๒๕๓๙: ๒๑)

แม้ว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะเป็นการศึกษาระดับสูงที่คณะสงฆ์ยอมรับ เนื่องจากการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีเป็นระบบที่มีการจัดการเรียนการสอนมาเป็นเวลานานโดยไม่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสังคมทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีโดยเฉพาะในต่างจังหวัด (พระมหาสุขสุวิโร (มินุช), ๒๕๓๙: ๑๗๗-๑๒๔) แต่ด้วยเหตุที่ภาษาบาลีเป็นภาษาที่จารึกคำสอนของพระพุทธเจ้าองค์ศาสดาในพระพุทธศาสนาดังข้อความแสดงความหมายของคำว่าบาลีที่ว่า พุทธวจน ปาเลตติ ปาลี (ภาษา) อันว่าภาษาใดยอมรับรักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะ เพราะเหตุนั้น อันว่าภาษานั้นชื่อว่าบาลี ภาษาบาลีเป็นภาษาที่รักษาไว้ซึ่งพระพุทธวจนะทำให้สำนักเรียนและสำนักศาสนศึกษาต่างๆ พยายามที่จะธำรงไว้ซึ่งการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีไว้ให้มากที่สุด สาเหตุที่พระภิกษุสามเณรให้ความสนใจการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีน้อยเพราะเห็นว่าเป็นการจัดการเรียนการสอนที่ไม่ทันกับสภาพสังคมไม่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนและเป็นสิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องฝืนใจเรียนด้วย รวมทั้งปัจจุบันพระภิกษุสามเณรเปลี่ยนไปศึกษาแผนกสามัญศึกษามากขึ้น

เพราะการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีได้รับการวิพากษ์วิจารณ์ทั้งจากพระสงฆ์และคฤหัสถ์ว่าเป็นระบบการศึกษาที่ไม่สอดคล้องกับสังคมปัจจุบันและไม่เอื้อต่อการผลิตพระสงฆ์ที่ทรงคุณภาพได้ (พระมหาสุขสุวิโร (มินุช), ๒๕๓๙: ๑๗๗-๑๘๔)

ถึงแม้ว่าการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบันจะได้รับการสนับสนุนทั้งจากภาครัฐและภาคเอกชนรวมทั้งคณะสงฆ์ด้วยกันเองก็ตาม แต่ก็ไม่สามารถจะพัฒนาและขยายการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้เพียงพอขึ้นกว่าเดิมได้ เมื่อพิจารณาจากสถิติผลการสอบและจำนวนผู้เข้าสอบในแต่ละปีปรากฏว่ามีจำนวนนักเรียนลดลงเรื่อยๆ จากการประมวลผลข้างต้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษา “รูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕” เพื่อจะศึกษาข้อมูล รูปแบบและวิธีการรวมทั้งปัญหาและความต้องการต่างๆ ในการจัดการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของคณะสงฆ์ภาค ๕ ที่จัดการอยู่ในปัจจุบันกับการจัดการความรู้ตามหลักสากล ตลอดจนยุทธศาสตร์ตามวิถีทางของพระพุทธศาสนาสำหรับหน่วยงานและองค์กรต่างๆ ตามส่วนที่จำเป็นจะต้องมีการพัฒนานุเคราะห์ที่มีศักยภาพเพื่อจะนำไปสู่การพัฒนาคนุเคราะห์ให้ตรงจุดและก่อให้เกิดประสิทธิภาพรวมถึงให้เกิดประสิทธิผลมากที่สุดเพื่อประโยชน์ในภาพรวมของพระพุทธศาสนาและประชาชนโดยรวม โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้วิจัยต้องการทราบถึงหลักการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างครอบคลุมทั่วถึงเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อองค์การด้านศาสนาและองค์กรอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง

วัตถุประสงค์ในการวิจัยได้แก่ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ เพื่อหาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕

เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ การวิจัยครั้งนี้ประกอบไปด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยส่วนแรกจะทำการศึกษาเชิงปริมาณ (Quantitative Research) กลุ่มตัวอย่างประกอบด้วยพระภิกษุสามเณรที่เป็นผู้เรียน พระภิกษุผู้บริหาร ครู-อาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ในเขตการปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ ซึ่งได้มาด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย จำแนกได้ดังนี้ พระภิกษุสามเณรที่เป็นผู้เรียน จำนวน ๒๔๐ รูป พระภิกษุผู้บริหาร จำนวน ๑๐๐ รูป/คน ครู-อาจารย์โรงเรียนพระปริยัติธรรม จำนวน ๖๐ รูป/คน รวมทั้งสิ้น ๔๐๐ รูป/คน และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน ๑๘ รูป/คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) กลุ่มตัวอย่างได้แก่ คณะสงฆ์ระดับผู้บริหารที่เป็นพระสังฆาธิการระดับเจ้าคณะจังหวัด เจ้าคณะอำเภอและเจ้าคณะตำบลนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ครู-อาจารย์ในโรงเรียนพระปริยัติธรรมในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์เชิงลึก และการสนทนากลุ่ม การวิเคราะห์ข้อมูลโดย (๑) ข้อมูลเชิงปริมาณ ใช้การวิเคราะห์ด้วยสถิติพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน และหาปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ โดยใช้การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ (๒) ข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ การจัดการข้อมูลจากการศึกษาเอกสาร ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการจัดสนทนากลุ่มใช้วิธีการวิเคราะห์ การตรวจสอบและการวิเคราะห์ข้อมูลซึ่งผู้วิจัยได้เลือกวิธีการตรวจสอบข้อมูลที่ใช้กันมากในการวิจัยเชิงคุณภาพคือการตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า คือ การพิสูจน์ว่าข้อมูลที่ผู้วิจัยได้มานั้นถูกต้องหรือไม่ วิธีการตรวจสอบ คือ การตรวจสอบแหล่งของข้อมูล การตรวจสอบสามเส้าด้านผู้วิจัย การตรวจสอบ

ว่า ข้อมูลที่ผู้วิจัยลงไปเก็บแต่ละครั้งจะแตกต่างกันอย่างไร การตรวจสอบสามเส้าด้านทฤษฎี การตรวจสอบว่า ถ้าใช้แนวคิดทฤษฎีที่แตกต่างไปจากเดิมจะทำให้การตีความข้อมูลแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด การตรวจสอบสามเส้าด้านวิธีรวบรวมข้อมูล คือการใช้วิธีเก็บรวบรวมข้อมูลต่างๆ กัน เพื่อรวบรวมข้อมูลเรื่องเดียวกัน การสร้างบทสรุปและการพิสูจน์บทสรุป เป็นการนำแนวคิด ทฤษฎี งานวิจัยต่างๆ ทางวิชาการ มาสร้างเป็นบทสรุปร่วมกับข้อมูลเพื่อถือได้อีกครั้งหนึ่ง โดยเน้นความเชื่อมโยง เพื่อนำไปสู่การพิสูจน์ที่เป็นรูปธรรมและตรงต่อข้อเท็จจริงที่ปรากฏ นำเสนอองค์ประกอบของรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ ให้อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์พิจารณาความเหมาะสมแล้ว นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงแก้ไขให้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ผลการวิจัย

ผลจากการวิจัยสรุปได้ดังนี้

๑) สภาพปัจจุบัน ของการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ พบว่าในเชิงคุณภาพ ยังไม่มีการเปลี่ยนแปลงจากนโยบายเดิมทั้งหลักสูตร วิธีการสอน ตัวผู้สอน วิธีการวัดและประเมินผล การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลียังเน้นการท่องจำ การแปลความ การเรียนการสอนขาดการคิดวิเคราะห์และการใช้สื่อที่หลากหลายและทันสมัย ขาดแรงจูงใจของครูผู้สอน เมื่อเรียนจบแล้วผู้เรียนยังไม่มีควมเข้าใจจะนำไปประกอบอาชีพได้อย่างไร ซึ่งเป็นสาเหตุให้มีผู้เข้ามาศึกษาน้อยลง ในเชิงปริมาณ พบว่าในภาพรวมการบริหารการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ มีระดับการปฏิบัติอยู่ในระดับน้อย

๒) แนวทางการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ พบว่ามีการปรับปรุงวิธีการวัดผลประเมินผล แม้ว่าการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงหลักสูตรจะทำให้ยาก โดยกระบวนการวัดผลได้ปรับปรุงโดยเปลี่ยนเป็นระบบภาคเรียน การวัดและประเมินผลต้องมีการสอบเก็บคะแนนระหว่างการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ต้องเน้นการคิดวิเคราะห์ ใช้สื่อการสอนที่หลากหลายและทันสมัยมีสถาบันการพัฒนาครูผู้สอนเป็นการเฉพาะ ครูผู้สอนจะต้องผ่านการทดสอบความเป็นครู และมีค่าตอบแทนในการสอนอย่างเหมาะสม ส่งเสริมให้นำหลักสูตรเข้าไปอยู่ในหลักสูตรระดับมัธยมศึกษา และที่สำคัญจะต้องให้ทุกภาคส่วนโดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่เข้ามาบริหารจัดการร่วมในการจัดการเรียนการสอน

๓) รูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕ รูปแบบการบริหารจัดการที่เหมาะสมควรมีองค์ประกอบ ๖ ด้าน ในลักษณะต่อไปนี้ ๑) ด้านหลักสูตร ควรเน้นการเพิ่มเนื้อหาในหลักสูตรสามัญศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ การพัฒนาหลักสูตรสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป และการพัฒนาหลักสูตรสำหรับพระภิกษุอาวุโส ควรพัฒนาหลักสูตรสำหรับเยาวชนและประชาชนทั่วไป โดยมุ่งเน้นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับเยาวชนและประชาชนทั่วไป ควรพัฒนาหลักสูตรสำหรับพระภิกษุอาวุโส โดยมุ่งเน้นการศึกษาพระพุทธศาสนาที่เป็นหลักสูตรที่เหมาะสมกับพระภิกษุอาวุโส ซึ่งจะทำให้บรรพชิตเข้าสู่ระบบการศึกษาบาลีได้ทุกระดับ ๒) ด้านครูผู้สอน ควรเน้นการมีสถาบันพัฒนาครูผู้สอนโดยเฉพาะ ครูผู้สอนจะมีสถานะเป็นบุคลากรของรัฐ มีเงินเดือนประจำ และค่าตอบแทนประจำที่เหมาะสม ครูผู้สอนบาลีหน่วยงาน

ภาครัฐ ทั้งสำนักงานพระพุทธศาสนา มหาเถรสมาคมหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีจะต้องให้มีการกำหนดตำแหน่งครูผู้สอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมต่างๆ ๓) ด้านผู้เรียน ควรส่งเสริมให้นักเรียนระดับสามัญศึกษา (ม. ๑-๖) ประชาชนทั่วไป พระภิกษุอาวโส นักเรียนศูนย์การศึกษาออกโรงเรียน (กศน.) เข้ามาเรียนเพิ่มขึ้น ควรเปิดโอกาสให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปสามารถเข้ารับการศึกษาศาสนาได้อย่างกว้างขวางไม่จำกัดเฉพาะพระภิกษุและสามเณร ควรส่งเสริมและให้พระภิกษุผู้สูงอายุหรือพระภิกษุผู้อาวโสเข้าเรียนบาลีครบทุกคน โดยมีการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย ๔) ด้านการจัดการเรียนการสอน ในการจัดการเรียนการสอน สถานศึกษาหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกแห่งควรใช้เทคโนโลยีสารสนเทศมาเป็นเครื่องมือในการจัดการเรียนการสอน การนำอุปกรณ์การเรียนการสอนที่ทันสมัยและทรงประสิทธิภาพเข้ามาเป็นอุปกรณ์ในการเรียนการสอนจะทำให้กระบวนการเรียนการสอนมีประสิทธิภาพ การพัฒนาสื่อการสอนเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่หน่วยงานที่รับผิดชอบรวมทั้งสถานศึกษาหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกแห่งต้องให้ความสำคัญ การจัดการเรียนการสอนในปัจจุบัน การเรียนการสอนจะเรียนกันทั้งปีไม่มีแบ่งภาค

การเรียน ในอนาคตอาจจะต้องแบ่งการเรียนการสอนออกเป็น ๒ ภาคเรียน ในด้านเวลาเรียนในปัจจุบันมักจะมีการเรียนต่อจากการเรียนแผนกสามัญ และใช้เวลาเรียนนานมากมักทำให้ผู้เรียนเหนื่อยล้าและเกิดความเบื่อหน่าย ทำให้ประสิทธิภาพการจัดการเรียนการสอนลดลง สถานศึกษาหรือโรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกแห่งควรกำหนดเวลาเรียนในแผนกบาลีให้มีความชัดเจน ไม่ควรรวมกับการเรียนอื่นๆ ๕) ด้านการเงินและงบประมาณ รัฐต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาทั้งระบบ จัดสวัสดิการที่เพียงพอ การจัดสรรงบประมาณ องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับศูนย์การเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือวัดที่เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนมากที่สุด จึงควรจัดสรรงบประมาณให้ศูนย์การเรียนและโรงเรียนพระปริยัติธรรม ศูนย์การเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือวัดที่เป็นที่ตั้งควรจัดกิจกรรมหาทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ขาดแคลนทุนการศึกษา การจัดหาทุนอาจทำได้ทั้งการขอบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธาและการทอดผ้าป่า ทอดกฐิน และ ๖) ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ต้องจัดหางบประมาณและจัดสรรทุนการศึกษา มีการประชาสัมพันธ์ และเปิดโอกาสให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการสถานศึกษา

แผนภูมิ ๑

การอภิปรายผล บทสรุป และข้อเสนอแนะ

การอภิปรายและสรุปผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของการบริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕

ด้านหลักสูตร ตลอดระยะเวลาของการจัดการด้านการศึกษาทางปริยัติธรรมแผนกบาลีที่มีประวัติเริ่มมาจากสมัยสุโขทัยจนถึงปัจจุบันมีการปรับปรุงหลักสูตรน้อยมาก หรือแทบจะไม่มีเปลี่ยนแปลงในเนื้อหาหลักสูตรเลย ยังคงเป็นการศึกษาในเนื้อหาจากคำสอนในพระไตรปิฎกที่เป็นภาษาบาลีโดยมุ่งหวังเพียงว่าการศึกษานี้จะเป็นการดำรงไว้ซึ่งคำสอนของพระพุทธเจ้า และการดำรงอยู่ของพระศาสนาซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปณิตตเมธี (๒๕๕๒: ก) ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า สภาพปัญหาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่ นอกจากปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนแล้วยังมีปัญหาที่ไม่สามารถปรับแก้หลักสูตรที่ขาดความยืดหยุ่นและขาดการปรับปรุง และมั่งคั่ง ศิริสะอาด (๒๕๕๓: ๕๖-๗๒) พบว่า สภาพปัญหาของการบริหารงานสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลี คือ ไม่มีรูปแบบและแนวทางในการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแผนกบาลี หลักสูตรที่ใช้สอนเป็นหลักสูตรที่เก่าเกินไปไม่มีการปรับปรุงให้ทันสมัย

ด้านผู้สอน ในอดีตที่ผ่านมาครูผู้สอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีจำนวนน้อยและหายากมาก แต่กลับพบว่าถึงจะมีจำนวนที่น้อยและหายาก แต่เปี่ยมไปด้วยคุณภาพ เพราะในอดีตการเรียนเพื่อต้องการให้รู้แจ้งเห็นจริง เมื่อต้องมีหน้าที่ในการเป็นครูผู้สอน ก็จะเคร่งครัดต่อการทำหน้าที่ ซึ่งก็มักจะดูแบบอย่างจากรุ่นพี่ๆ ที่ปฏิบัติต่อกันมาแบบพี่สอนน้อง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ (๒๕๕๕: ๒๓) ได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตาม

พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” แล้วพบว่า การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกแผนกบาลี มีสภาพปัญหา อุปสรรค ที่พบส่วนใหญ่เป็นเรื่องครูสอนมีไม่เพียงพอ มักใช้ระบบการศึกษาแบบพี่สอนน้อง ครูสอนขาดความเข้าใจอย่างลึกซึ้ง ขาดประสบการณ์ ไม่สามารถประยุกต์ใช้กับสภาพจริงได้ ขาดการศึกษาอบรม และขาดขวัญกำลังใจ ในส่วนของการจัดการศึกษาพบว่า การเข้ามาสอบเป็นไปด้วยใจศรัทธา ไม่หวังสิ่งตอบแทน ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นพระภิกษุ แต่จะมีปัญหามากหากต้องลาสิกขาไป จะหาตัวแทนไม่ได้ และยังเป็นช่วงกลางๆ ของการเรียนจะมีปัญหา ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ จารุวรรณ ธรรมวัตรและคณะ (๒๕๕๕: ๔๓) ที่ได้ศึกษาวิจัยเรื่องรูปแบบการจัดการศึกษาและการเผยแผ่ศาสนาธรรม: กรณีศึกษาวัดบึง อำเภอมือง จังหวัดนครราชสีมา พบว่า การจัดการการเรียนการสอนภาษาบาลีเป็นงานหนักต้องอาศัยความอดทนและความสนใจในด้านการศึกษาของผู้จัดการศึกษาอย่างมาก ที่สำคัญต้องมีความต่อเนื่องในการจัดการศึกษาไม่ให้มีการขาดช่วง เพราะเมื่อขาดช่วงแล้วมาเริ่มฟื้นฟูขึ้นอีกย่อมหมายถึงการเริ่มต้นใหม่ซึ่งเป็นปัญหาใหญ่สำหรับสำนักเรียนทั่วไปที่ไม่ประสบความสำเร็จ การจัดการศึกษาที่พบความสำเร็จตัวผู้สอนเป็นผู้ที่มีคุณภาพสูง ส่วนปัญหาอีกประการหนึ่งที่พบบ่อยมากคือการขาดแคลนครูสอนที่มีความสามารถ เพราะศิษย์เก่าที่มีโอกาสได้เรียนในชั้นสูงๆ หรือจบการศึกษาแล้วก็ไม่กลับมาช่วยสำนักเรียนเดิม การจะนิมนต์ครูอาจารย์ที่มีความสามารถมาจากที่อื่นย่อมต้องอาศัยปัจจัยหลายๆ อย่าง เช่น ความสัมพันธ์ส่วนตัว สวัสดิการ

ด้านการเงินและงบประมาณ รัฐต้องจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการศึกษาทั้งระบบ จัดสวัสดิการที่เพียงพอ การจัดสรรงบประมาณที่สำคัญได้แก่ ค่าตอบแทนครูผู้สอน ค่าตำราเรียน ค่าวัสดุอุปกรณ์ ค่าสาธารณูปโภคต่างๆ เป็นต้น ศูนย์การเรียน โรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือวัดที่

เป็นที่ตั้งควรจัดกิจกรรมหาทุนการศึกษาสำหรับพระภิกษุและสามเณรที่ขาดแคลนทุนการศึกษาเพื่อเป็นกองทุนการศึกษา การจัดหาทุนอาจทำได้ทั้งการขอบริจาคจากผู้มีจิตศรัทธา การทอดผ้าป่า ทอดกฐินเพื่อการศึกษา การจัดสรรจากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในพื้นที่ หรือการจัดตั้งมูลนิธิ แล้วแต่จะเห็นวิธีการใดที่เหมาะสมกับพื้นที่ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นถือเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับศูนย์การเรียนรู้ โรงเรียนพระปริยัติธรรม หรือวัดที่เป็นสถานที่จัดการเรียนการสอนมากที่สุด และเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ในการจัดการเรียนการสอนของประชาชนในพื้นที่ ดังนั้นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจึงจำเป็นต้องให้การสนับสนุนงบประมาณแก่โรงเรียนพระปริยัติธรรมทุกแห่งในพื้นที่รับผิดชอบ (มงคลชัย ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๕๕)

ด้านการจัดการเรียนการสอน จากอดีตถึงปัจจุบันรูปแบบการจัดการเรียนการสอนยังไม่มีเปลี่ยนแปลงมากนัก ถึงแม้ว่าจะปรับระดับของการเรียนจากเปรียญตรีมาเปรียญโทและเปรียญเอกมาเป็นประโยค ๑-๒ และ ป.ธ. ๓-๘ เพียงเท่านั้น ด้านรูปแบบการเรียนเป็นการท่องจำครูผู้สอนใช้วิธีการบรรยายและให้การบ้านเป็นการฝึกหัด ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี (๒๕๕๒: ๑๓) ที่ได้ศึกษาเรื่อง “การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี กรุงเทพมหานคร” พบว่า สภาพปัญหาของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีส่วนใหญ่เป็นปัญหาเกี่ยวกับการจัดการเรียนการสอนที่ครูผู้สอนยังขาดเทคนิควิธีการสอนทำให้ไม่สามารถดึงดูดนักเรียนที่สนใจศึกษาอย่างจริงจัง ในด้านแบบเรียนหรือตำราเป็นเรื่องเดิม ไม่มีการเปลี่ยนแปลงเนื้อหา ซึ่งลักษณะดังกล่าวมีความสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ (๒๕๔๕: ๒๓) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่อง แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ พบว่า ในแผนกบาลี เน้นการจำและการแปลมากกว่าความเข้าใจ

ขาดการประยุกต์นำมาใช้ สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย นอกจากนี้ยังขาดการเรียนการสอนผ่านช่องทางการสื่อสารอื่นๆ ที่ดีและทันสมัยอีกมาก เช่นการเรียนการสอนผ่านระบบอินเทอร์เน็ต ผ่านสื่อออนไลน์ การจัดทำตำราในรูปแบบซีดี ทำให้การเรียนต้องอยู่เฉพาะในห้องเรียนเท่านั้น การเรียนการสอนที่ใช้แหล่งเรียนรู้นอกห้องเรียนไม่มี ทำให้ผู้เรียนมีโอกาสน้อยต่อการเรียนเฉพาะในตำราเท่านั้น จึงทำให้ไม่จำเป็นต้องมีอุปกรณ์การเรียนมากนัก หนังสือเรียนก็ใช้ต่อ ๆ กันจากรุ่นพี่ส่งต่อไปยังรุ่นน้อง ทั้งนี้อาจจะเป็นข้อจำกัดของสงฆ์ ระเบียบวินัยสงฆ์ ทำให้การนำสื่อหรืออุปกรณ์ต่างๆ เข้ามาใช้จะทำให้ผิดวินัยสงฆ์ได้ ทั้งนี้อาจรวมไปถึงข้อจำกัดทางด้านงบประมาณที่มีจำนวนจำกัดไม่สามารถหาอุปกรณ์มาใช้ได้ ซึ่งสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์ (๒๕๔๕: ๒๓) ซึ่งได้ทำการวิจัยเรื่อง “แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒” แล้วพบว่า หนังสือตำราประกอบการเรียนเป็นตำราเก่าเกินไปขาดการปรับปรุงและภาษาที่ใช้ยาก จึงควรมีตำราสากลที่เป็นมาตรฐานเดียวกัน สื่ออุปกรณ์ประกอบการสอนมีการใช้น้อยหรือแทบไม่มี ควรจัดสรรงบประมาณในการสนับสนุนส่งเสริมจัดทำและพัฒนาสื่อที่น่าสนใจและใช้อย่างแพร่หลาย อาคารสถานที่มักนิยมใช้ศาลาการเปรียญ ซึ่งมักมีเสียงรบกวน และบรรยากาศไม่เอื้อต่อการเรียนรู้

ด้านผู้เรียน ในปัจจุบันผู้เรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลีมีกลุ่มผู้เรียนเฉพาะพระภิกษุและสามเณรเท่านั้น ส่วนกลุ่มที่เป็นคฤหัสถ์ที่เข้าศึกษาบาลีศึกษาก็ยังมีอยู่น้อยมาก ดังนั้นการเพิ่มกลุ่มผู้เรียนควรเน้นไปที่กลุ่มนักเรียนระดับสามัญศึกษา (ม. ๑-๖) และนักเรียนศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.) โดยการเพิ่ม

หลักสูตรเข้าไปในระบบการเรียนการสอน ควรเปิดโอกาสให้เยาวชนและประชาชนทั่วไปสามารถเข้ารับการศึกษาบาลีได้อย่างกว้างขวางไม่จำกัดเฉพาะพระภิกษุและสามเณร ควรส่งเสริมและให้พระภิกษุผู้สูงอายุหรือพระภิกษุผู้อาวุโสเข้าเรียนบาลีครบทุกคน โดยมีการพัฒนาหรือปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิรมย์, ๒๕๔๕: ๓๓)

ด้านการมีส่วนร่วมของชุมชน ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีของวัดให้ครอบคลุมทั่วถึง ทั้งงบประมาณ วัสดุอุปกรณ์ สื่อ ตำราเรียน ควรให้การส่งเสริมและสนับสนุนประชาชนในพื้นที่เข้ารับการศึกษาศาสนาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี (มงคลชัย ศรีสะอาด, ๒๕๕๓: ๖๗)

การอภิปรายและสรุปผลการศึกษาแนวทางการบริหารจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตปกครอง คณะสงฆ์ภาค ๕

ด้านหลักสูตร การศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๕ ควรมีรูปแบบในด้านเนื้อหาสาระของการศึกษาที่การปรับปรุงเนื้อหาให้สอดคล้องกับสภาพปัจจุบัน แบ่งการสอนปีละสองครั้ง และต้องแบ่งเนื้อหาให้อยู่ในระดับภาคที่ ๑ และภาคที่ ๒ ให้ครบ ยังคงต้องมีการเรียนการสอนทั้ง ๓ แผนก คือ บาลี นกธรรม และสามัญ ในหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานจะต้องบรรจุการศึกษานักธรรมเข้าไปด้วย ส่งเสริมให้มีโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งมหา เป็นทางเลือกหนึ่งสำหรับสามเณรและพระภิกษุที่สนใจโดยร่วมมือกับท้องถิ่นในการส่งเสริมการพัฒนาในส่วนนี้ การเข้าสู่ประชาคมเศรษฐกิจอาเซียนของประเทศไทย จะต้องพัฒนาเนื้อหาสาระให้เป็นภาษาอังกฤษ ปรับปรุงเนื้อหาให้เหมาะสม ทันสมัย การศึกษาแบบคิดวิเคราะห์มากกว่าท่องจำด้านครูผู้สอน ควรที่จะได้รับการสนับสนุนยานพาหนะ หรือค่าพาหนะเดินทางในการปฏิบัติ

หน้าที่ พัฒนาความรู้ให้แก่พระที่ดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาสและเพิ่มสมณศักดิ์ที่สูงขึ้น เน้นการสอนที่ทันสมัย ทันต่อเหตุการณ์ให้ความสำคัญต่อการสอนอย่างจริงจัง เน้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อให้เกิดความรู้ใหม่ต่อตัวผู้เรียนให้ได้มากที่สุดและใช้สื่อเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดวิเคราะห์ ต้องกำหนดนโยบายและแผนงานที่ชัดเจน ครุต้องมีความรู้ตามข้อกำหนดและมีประสิทธิภาพ ไม่ใช่มีวุฒิแต่สอนไม่ได้ มีการสัมมนาครูผู้สอนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอน หากต้องการให้นักเรียนเพิ่มขึ้น เพราะถ้าไม่มีนักเรียนมันก็จบในทุกเรื่อง ทำอย่างไรจึงจะให้รัฐให้ความสำคัญแก่ศาสนา รัฐควรกำหนดนโยบายสำหรับผู้ที่เรียนจบระดับสูงสุดหรือในระดับที่กำหนดจะต้องบรรจุเข้ารับราชการหรือทำงานในหน่วยงานรัฐวิสาหกิจ ผู้ใดที่จะเข้ารับราชการจะต้องจบนักธรรมชั้นเอก ด้านการจัดการเรียนการสอนการใช้สื่อและอุปกรณ์การศึกษาถึงแม้ว่าจะมีครบถ้วน ทันสมัย แต่การใช้เทคโนโลยีต้องเน้นที่ผู้เรียนเป็นสำคัญ เพราะเป็นตัวชีวิตที่ดีที่สุด ผู้เรียนจะต้องได้รับการพัฒนาตัวเอง เรียนรู้การใช้เทคโนโลยี จะทำให้เกิดการเรียนรู้มากที่สุด นอกจากนี้ควรจะมีการจัดทำหนังสือเรียนที่เป็นภาษาบาลี แบบท่องไวยากรณ์แบบปรับปรุงใหม่ให้ดูกะทัดรัด ท่องน้อยลง แต่ครอบคลุมทั้งหมดของเนื้อหาเหมือนเป็นสูตรอย่างทีสถาบันกวดวิชาใช้กันที่เป็นเคล็ดลับช่วยจำ จะเพิ่มประสิทธิภาพในการเรียนได้มาก ควรมีการจัดการเรียนการสอนแบบออนไลน์ เช่น ออนไลน์ของสนามหลวงแผนกบาลี และควรมีการทำแบบฝึกหัด ทำแบบทดสอบ และหากเป็นไปได้ ควรมีการจัดเก็บคะแนนเก็บไปในตัวได้อีกดี รูปแบบของสื่อและอุปกรณ์สำหรับการศึกษาคควรเป็นชุดเดียวกันรูปแบบเดียวกันทั้งภาค ๕ ไม่แบ่งการใช้สื่อการสอนต่างสำนัก ควรใช้สื่อสำนักเดียวกันเป็นแนวทางเดียวกัน ด้านรูปแบบวิธีการเรียนการสอนในการจัดการศึกษาในโรงเรียนพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ภาค ๕ ควรรวมกับของแผนกบาลีและสามัญ ซึ่งจะทำให้

มีผู้เรียนบาลีมากขึ้น หรือควรจัดหลักสูตรการเรียนสามัญให้มีบาลีเข้าไปอยู่ในหลักสูตรด้วย อย่างน้อยผู้ที่เรียนจบระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จะต้องสอบผ่านเปรียญธรรมประโยค ๓ เป็นอย่างน้อย และผู้ที่จบมัธยมศึกษาปีที่ ๓ จะต้องจบนักธรรมเอก การจัดการเรียนการสอนในเนื้อหาหลักสูตรจะต้องแบ่งเป็นรายวิชาย่อยๆ เมื่อเรียนจบแล้วสามารถแบ่งสอบเป็นรายวิชาได้ทั้งแผนกบาลี และแผนกนักธรรม จะทำให้ผู้เรียนหันมาสนใจที่จะเรียนมากขึ้น ไม่ใช่เรียนทั้งปีแล้วสอบครั้งเดียว ก่อนสอบจริงหรือสอบปลายภาคจะต้องมีการเข้าอบรมหรือติวเข้มล่วงหน้าก่อนสอบวัดผล ควรมีการวัดผลปีละ ๒ ครั้ง และควรมีการเก็บคะแนน ระหว่างเรียน-ปลายภาคเรียน ในด้านข้อสอบ ไม่ควรเป็นข้อสอบเขียนอย่างเดียว ควรมีข้อสอบแบบปรนัยด้วย แต่อยู่ในระดับต้นเท่านั้น สื่อที่ใช้ในการเรียนการสอนต้องได้รับการพัฒนาให้เข้ากับสมัยปัจจุบัน อาจต้องเรียนผ่านระบบอินเตอร์เน็ต เรียนผ่านคอมพิวเตอร์ การสอบในคอมพิวเตอร์ ครูผู้สอนและศิษย์ ควรอยู่ใกล้ชิดกัน รู้เข้าใจกัน ครูมีจรรยาบรรณ สอนในสิ่งที่ถูกต้องให้เข้าใจ จัดการเข้าเรียนให้เป็นเวลา เป็นระบบ มีวิธีการสอนที่ใหม่และทันสมัย ควรออกทัศนศึกษาในโรงเรียนต่างๆ ที่ทันสมัย แล้วนำมาบูรณาการกับศาสตร์สมัยใหม่ จะต้องมีการวางแผนการเรียนการสอนที่เหมาะสม จัดกิจกรรมที่สามารถพัฒนาผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน และจะต้องนำเทคโนโลยีต่างๆ มาให้ผู้เรียนได้ศึกษาให้มีความเข้าใจอีกด้วยควรจัดสถานที่ศึกษา มีกองทุนครู และนักเรียน มีโรงเรียนครู และนักเรียน เป็นการแน่นอน ทุกสำนักเรียนชักชวนเยาวชนให้เรียนได้ทั้งเด็กและสามเณร และเพศหญิงก็ควรมีสិทธิได้เรียน เน้นให้เห็นคุณค่าและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ประโยชน์ได้จริง ควรให้มีการศึกษากรณีตัวอย่างมากๆ สำหรับคนที่ไม่ประสบความสำเร็จในการใช้หลักธรรมประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน ควรมีรูปแบบการเรียนการสอนที่เป็นแนวทางเดียวกันในเขตปกครอง

คณะสงฆ์ภาค ๕ โดยสร้างแรงจูงใจให้ผู้เรียนให้อยากที่จะเรียนขึ้นมาด้วยใจจริง ไม่เพราะถูกบังคับด้วยตำแหน่งหรือหน้าที่ ผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมตระหนักถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงของระบบการศึกษา เพราะฉะนั้นจะทำเป็นทองไม่รู้ร้อนไม่ได้ ต้องปรับปรุง พัฒนา ส่งเสริม และเปลี่ยนแปลง ปรับปรุงข้อบกพร่องสิ่งที่ขาด ไม่ว่าจะในด้านพัสดุ อุปกรณ์ หรือบุคลากรให้เพียงพอ พัฒนาสิ่งที่มีอยู่แล้วให้ดีขึ้นกว่าเดิม กล่าวคือ จุดแข็ง จุดอ่อนของโรงเรียน ต้องหาให้เจอ ส่งเสริมสนับสนุนบุคลากรทางการศึกษา มอบทุนการศึกษาแก่นักเรียนที่เรียนดี ให้โอกาสคนที่มีความสามารถเข้ามาทำงานในสังกัด ส่งเสริมคนดี ควบคุมคนไม่ดี ไม่ให้มีบทบาท เปลี่ยนแปลงสิ่งที่เคยทำมาให้ประสบความสำเร็จ ควรมีการเปลี่ยนแปลงโดยการสำรวจความน่าจะเป็นหรือสิ่งที่ควรเคร่งครัดเพื่อความมั่นคงของโรงเรียนสอดคล้องกับแนวคิดด้านการศึกษาสงฆ์ (สุภาพร มากแจ้ง, ๒๕๔๓: ๒๖) ซึ่งมีวัตถุประสงค์สำคัญ คือป้องกันมิให้เปลี่ยนแปลงพระธรรมวินัยให้ผิดไปจากพระบาลี ในพระไตรปิฎก แนวคิดการบริหารงานในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา (อรธณพ โยนิจ, ๒๕๔๙: ๕๘) เป็นภารกิจสำคัญของผู้บริหารที่จะต้องดำเนินการให้ประสบความสำเร็จและโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นสถานศึกษาที่มีรูปแบบแตกต่างจากสถานศึกษาอื่นมาก รูปแบบการจัดการศึกษาที่มีลักษณะเฉพาะจึงจะส่งผลดีต่อคุณภาพโรงเรียนส่งผลดีต่อหลักสูตรของโรงเรียนพระปริยัติธรรม ทั้งยังเป็นผู้ที่รู้เท่าทันต่อการเปลี่ยนแปลงของโลก ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศิริกาญจนา อิศรางกูร ณ อยุธยา (๒๕๔๕: ๑๐๒) ที่ว่าการศึกษาในพระพุทธศาสนาดำเนินตามแนวไตรสิกขา โดยยึดถือพระพุทธพจน์เป็นหลักมีความมุ่งหมายสำคัญเพื่อให้พระภิกษุสามเณรประพฤติปฏิบัติดำรงรักษา และเผยแผ่ธรรมพรหมจรรยาอันเป็นระบบดำเนินชีวิตตามหลักแห่งพระธรรมวินัยโดยอาศัยพระไตรปิฎกเป็นพื้นฐาน

และใช้คำภีร์เพื่ออธิบายความในพระไตรปิฎกเป็นตำรา หรือแบบเรียน การศึกษาระบบนี้เรียกว่า “การศึกษา พระปริยัติธรรม ”

การอภิปรายและสรุปผลการศึกษารูปแบบการ บริหารจัดการโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ใน เขตปกครองคณะสงฆ์ภาค ๕

โดยสรุปรูปแบบการบริหารจัดการโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรม แผนกบาลี ในเขตการปกครองของคณะสงฆ์
ภาค ๕ ถึงแม้ว่าในอดีตที่ผ่านมาจนถึงปัจจุบันการจัดการ
เรียนการสอนและหลักสูตรจะไม่มีเปลี่ยนแปลงหรือ
มีการปรับปรุงมากนัก เพราะทั้งหมดยังต้องมีการบริหาร
จัดการตามแบบของแม่กองบาลีสนามหลวงหรือของ
มหาเถรสมาคม คณะสงฆ์ภาค ๕ ไม่สามารถจัดการได้
ก็ตาม แต่ในด้านครูผู้สอน สื่อและอุปกรณ์ และวิธีการสอน
สามารถปรับปรุงให้ดีขึ้นสำหรับผู้เรียนได้ ในด้านครูผู้สอน
ที่สามารถค้นหาพัฒนาขึ้นเอง ให้มีคุณสมบัติที่เหมาะสม
ก็สามารถทำได้ รวมทั้งการจัดตั้งสถาบันการพัฒนาครูผู้
สอน ด้านสื่อและอุปกรณ์ จะต้องมีการนำสื่อและอุปกรณ์
ช่วยสอนเข้ามาใช้ประกอบกับการเรียนการสอนซึ่งไม่
น่าจะเป็นปัญหาสำหรับคณะสงฆ์ภาค ๕ แต่ในส่วนนี้จะต้อง
มีหน่วยงานที่พัฒนาสื่อการเรียนการสอนขึ้นมาเป็น
การเฉพาะ เพื่อให้สื่อต่างๆ เป็นมาตรฐานเดียวกัน และ
จะต้องมีการศึกษาวิจัยทดลองใช้สื่อก่อนนำไปใช้จริงร่วม
ด้วย ในด้านกระบวนการจัดการเรียนการสอน ถึงแม้จะยัง
ใช้วิธีการดั้งเดิม ก็สามารถเปลี่ยนแปลงจากการบรรยาย
หน้าชั้น การท่องจำ การทำการบ้าน เพิ่มเติมด้วยระบบ
การวัดวิเคราะห์ การทำงานกลุ่ม การศึกษาค้นคว้า การ
ทำรายงาน การทดลอง เพื่อที่จะทำให้ผู้เรียนอยากเรียน
ไม่เบื่อ แต่จะมีความสุขสนุกสนานเข้ามาแทนที่ และที่สำคัญ
การจัดการเรียนการสอนไม่ใช่จะทำเฉพาะสำนักเรียนหรือ

โรงเรียนพระปริยัติธรรมหรือโดยวัดเท่านั้น จะต้องสื่อสาร
ประชาสัมพันธ์ให้องค์กร ชุมชน ประชาชน อื่นๆ ได้รับรู้
โดยเฉพาะหน่วยงานองค์กรส่วนท้องถิ่น (อบต. เทศบาล
และ อบจ.) และเข้ามามีส่วนสนับสนุน สอดคล้องกับงาน
วิจัยของ พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม สงสุระ) และ
คณะ (๒๕๕๖: ๑-๑๖) ที่พบว่า รูปแบบการบริหารการ
จัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกสามัญศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย ๕ องค์ประกอบหลัก ได้แก่ ๑. การบริหารงาน
วิชาการ ประกอบด้วยการพัฒนาหลักสูตร การพัฒนา
กระบวนการเรียนรู้ การวัดผลประเมินผลและเทียบโอนผล
การเรียน การวิจัยเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษา การพัฒนา
สื่อนวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการศึกษา การพัฒนาแหล่ง
เรียนรู้ การนิเทศการศึกษา การแนะแนวการศึกษา การ
พัฒนาระบบการประกันคุณภาพภายใน การส่งเสริมความ
รู้ด้านวิชาการแก่ชุมชน การประสานความร่วมมือในการ
พัฒนาวิชาการและการส่งเสริมและสนับสนุนงานวิชาการ
๒. การบริหารงานงบประมาณ ประกอบด้วยงานจัดทำ
เสนอของบประมาณ การจัดสรรงบประมาณ การตรวจ
สอบติดตาม ประเมินผลและรายงานผลการใช้เงิน การ
ระดมทรัพยากรและการลงทุนเพื่อการศึกษา การบริหาร
การเงิน การบริหารบัญชี และการบริหารพัสดุและสินทรัพย์
๓. การบริหารงานบุคคล ประกอบด้วยวางแผนกำหนด
ตำแหน่ง การสรรหาและการบรรจุแต่งตั้ง การเสริมสร้าง
ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน วินัยและการรักษาวินัย และ
การออกจางาน ๔. การบริหารงานทั่วไป ประกอบด้วย
การดำเนินงานธุรการ การพัฒนาระบบและเครือข่าย
ข้อมูลสารสนเทศ การประสานและพัฒนาเครือข่ายการ
ศึกษา การจัดระบบการบริหารและพัฒนาองค์กร งาน
เทคโนโลยีสารสนเทศ การส่งเสริมสนับสนุนด้านวิชาการ
งบประมาณ บุคลากร และบริหารทั่วไป การดูแลอาคาร

สถานที่และสภาพแวดล้อม การจัดทำสำมะโนผู้เรียน การรับนักเรียน การส่งเสริมและประสานงานการจัดการศึกษาในระบบ นอกระบบ และตามอัธยาศัย การระดมทรัพยากรเพื่อการศึกษา การส่งเสริมงานกิจกรรมนักเรียน และการประชาสัมพันธ์งานการศึกษา ๕. การบริหารงานทุนทางสังคม ประกอบด้วยทุนมนุษย์ ทุนสถาบัน ทุนภูมิปัญญา และวัฒนธรรม ทุนทรัพยากรธรรมชาติ ทุนศรัทธา ทุนเสียสละ และทุนคุณธรรม (ประดิษฐ์ ดีเลิศ, ๒๕๕๑: ๑๖๖-๑๖๗) ตลอดเวลาตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ได้ดำเนินการโดยวัดหรือคณะสงฆ์ในลักษณะบวชเรียน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พระมหาสุรสิทธิ์ กระดานลาด (๒๕๔๗: ก) พบว่า ระบบการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาต้องมีการจัดโครงสร้างของการบริหารที่ชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ พระอธิการวิชาญ นาคฤทธิ์ (๒๕๔๖: ข) พบว่า ความสำเร็จของการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่ ส่วนใหญ่เกิดจากความพร้อมด้านการมีส่วนร่วม มีความเสียสละความกระตือรือร้น และเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อส่วนรวมคณะ สงฆ์พร้อมยอมรับให้คำแนะนำคณะครู ความเข้าใจอันดีระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และมีความต้องการสนับสนุนส่งเสริมช่วยเหลือทั้งในด้านการวางแผนจัดการศึกษาของโรงเรียน สนับสนุนด้านวัสดุอุปกรณ์และการเงิน และได้เสนอรูปแบบการมีส่วนร่วมส่งเสริมการดำเนินกิจกรรมของโรงเรียนว่า ควรมีการประสานงานระหว่าง บ้าน วัด โรงเรียน พระชนดล นาคสุวณฺโณ (นาคพิพัฒน์) (๒๕๕๐: ๑๐๐-๑๐๒) เสนอให้มีกองทุนส่งเสริมด้านการศึกษาแก่พระภิกษุสามเณร

ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

ด้านหลักสูตรควรเพิ่มเติมเนื้อหาที่เข้ากับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมเข้าไปด้วยและเหมาะสมกับผู้เรียน รวมทั้งการพัฒนาตำราเรียนให้ทันสมัยต่อการศึกษาค้นคว้า และสามารถนำเอาความรู้ไปใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ด้านการจัดการเรียนการสอน ควรดำเนินการจัดตั้งสถาบันพัฒนาครูผู้สอนที่ได้มาตรฐาน การขึ้นทะเบียนวิชาชีพครูผู้สอน กำหนดแผนพัฒนาครูสอนอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรมีการศึกษานอกสถานที่ มีศูนย์การเรียนรู้จัดกิจกรรมกลุ่มเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ของนักเรียนเพิ่มขึ้น ให้นักเรียนมีส่วนร่วมในกิจกรรมมากขึ้นและเน้นกระบวนการคิดวิเคราะห์มากกว่าการท่องจำ อาจรวมถึงการศึกษาวิจัยร่วมด้วย ด้านการวัดผลและประเมินผล เน้นทั้งการประเมินมาตรฐานสถานศึกษา นักเรียน และครูผู้สอนทุกๆ ๓ ปี เพื่อเป็นการยกระดับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีให้ได้มาตรฐาน ควรปรับปรุงการทดสอบให้มีความถี่เพิ่มขึ้น ปรับปรุงการออกข้อสอบให้มีความหลากหลาย

ข้อเสนอแนะเพื่อการทำวิจัยในครั้งต่อไป

ควรศึกษาปัจจัยแห่งความสำเร็จของการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี การวิจัยและพัฒนาวิธีการเรียนการสอน การใช้สื่อในการจัดการเรียนการสอนในการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียน และควรศึกษาผลสัมฤทธิ์ ปัญหา และอุปสรรค ของการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี รวมทั้งวิจัยและพัฒนาระบบการประเมินผลการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี

บรรณานุกรม

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. ๒๕๔๕. **รวมบทความวิทยานิพนธ์และรายงานการศึกษาค้นคว้าอิสระ สาขาวิชาภาษาไทยและสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๒๙-๒๕๔๔**. มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. / Jaruwan Thammawat. 2002. Ruam Bot Khatyo Witthaya Niphon lae Rai-ngan Kan Sueksa Khonkhwa Itsara Sakha Wicha Phasa Thai lae Sakha Wicha Phasa Angkrit Rawang Pi Pho So 2529-2544. Mahasarakham: Mahasarakham University.
- นภมณฑล สิบหมื่นเปี่ยม และวลัยพร ศิริภิมรย์. ๒๕๔๕. **แนวทางการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมตามพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ : รายงานการศึกษา**. กรุงเทพฯ : สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานกฤษฎีกา. / Napamonthon Sipmuenpiam and Walaiphorn Siriphirom. 2002. **Guidelines for the Management of Phra Pariyattidhamma Studies according to the National Education Act B.E. 1999: the Report**. Bangkok: Office of the National Education Commission, Office of the Prime Minister.
- บุรทิน ขำภีรัฐ. ๒๕๓๙. **สภาพและปัญหาของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีในสำนักเรียนส่วนกลาง**. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. / Burathin Khamphirat. 1996. **The States and Problems of Pali Studies in the Ecclesiastical Schools in the Central Area**. Bangkok: Chulalongkorn University.
- ประดิษฐ์ ดีเลิศ. ๒๕๕๑. **วิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏวชิราวุธวิทยาลัย. / Pradit Dilert. 2008. **An Analysis of the Management of the Thai Ecclesiastical Education under the Royal Resolution of His Majesty the King Rama V: Case Study of Phra Pariyattidhamma Schools, General Education Section and Charitable Schools of the Temples in the Area of the Khon Kaen Town Administration**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- พระครูโสภิตธรรมประยุต (อุดม สงสุระ), วิชัย วงษ์ใหญ่, ไพศาล หวังพานิช และสงวนพงศ์ ชวนชม. ๒๕๕๖. “รูปแบบการบริหารการจัดการศึกษาเพื่อส่งเสริมคุณภาพโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ” **วารสารรมยสาร ราชภัฏบุรีรัมย์**. ๑๑(๒). / Phra Khru Sophitthammaprayut (Udom Songsura), Wichai Wongyai, Phaisan Wangphanit, and Sa-nguanphong Chuanchom. 2013. “An Educational Management Model to Promote Quality of Ecclesiastical Schools, General Section, in the Northeastern Region” **Rommayasan Journal, Rajabhat Buriram**. 11(2).

- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตฺโต). ๒๕๓๗. **พุทธศาสนากับการพัฒนามนุษย์**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สหธรรมิก.
/ Phra Thepeweti (Prayut Payutto). 1994. **Buddhism and Human Development**. 2nd ed.
Bangkok: Sahadhammik Printing House.
- พระชนดล นาคสุวณฺโณ (นาคพิพัฒน์). ๒๕๕๐. **การบริหารกิจการคณะสงฆ์จังหวัดบุรีรัมย์**. กรุงเทพฯ : มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Phra Thanadon Nakhasuvanno (Nakhiphat). 2008. **Administration of the Ecclesiastical Affairs in Buriram Province**. Bangkok: Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- พระนิมิตร กลิ่นดอกแก้ว. ๒๕๔๙. **สภาพและปัญหาการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรม แผนกบาลี ของสำนักศาสนศึกษาในจังหวัดนครสวรรค์**. ลพบุรี : มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี. / Phra Nimit Klindokkaew. 2006. **The States and Problems of Learning Management of Pali Studies of the Ecclesiastical Schools In Nakhon Sawan**. Lopburi: Thepsatri Rajabhat University.
- พระมหาบัณฑิต ปณฺธิตเมธี. ๒๕๕๒. **การบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิตสาขาวิชาการบริหารการศึกษา บัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. / Phra Maha Bundit Panditamethi. 1999. **Administration of the Ecclesiastical Pali Schools**. M.A. Thesis in Educational Administration. Graduate School. Mahachulalongkornrajavidyalaya University.
- พระมหาสุรสีห์ กระดานลาด. ๒๕๔๗. **สภาพการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนพระปริยัติธรรม: ศึกษา เฉพาะโรงเรียนพระปริยัติธรรมอิสานราชวิทยานุสรณ์ อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์**. การศึกษาค้นคว้า อิสระ กศ.ม. (สังคมศึกษา). มหาสารคาม : มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. / Phra Maha Surasit Kradanlat. 2004. **The States of Learning Management in the Ecclesiastical School: A Case Study of Isan Raja Witthayanusorn Ecclesiastical School, Amphoe Muang, Buriram**. Independent Study in M.A. (Social Studies). Mahasarakham: Mahasarakham University.
- พระมหาสุข สุวีโร (มินุช). ๒๕๓๙. **ความสนใจต่อการศึกษาพระปริยัติธรรมของพระสงฆ์ : ศึกษากรณีพระนิสิตมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะสังคมวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. / Phra Maha Suk Suviro (Minut). 1996. **Interest in the Dhamma Studies of Buddhist Monks: A case Study of the Students of Mahachulalongkorn rajavidyalaya University**. M.A. Thesis, Faculty of Sociology. Thammasat University.
- พระอธิการวิชาญ นาคฤทธิ์. ๒๕๔๖. **การมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. / Phra Athikan Wichan Nakrit. 2003. **Participation in Basic Education of the Monastic Order, Amphoe Hot, Chiang Mai Province**. Chiang Mai: Chiang Mai University.

- มงคลชัย ศรีสะอาด, กาญจนา เกรียงศรี, สมบัติ นพรัก และสำราญ มีแจ้ง. ๒๕๕๕. “รูปแบบการบริหารงาน
สำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม-แผนกบาลี” **วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร**. ๑๔(พิเศษ):
๕๖-๗๒. / Mongkhonchai Srisa-at, Kanchana Ngaorangsri, Sombat Noppharak, and Samran
Michang. 2010. “An Administrative Model of the Ecclesiastical Schools, Dhamma and Pali
Sections. **Journal of Education Naresuan University** 14(Special Volume): 56-72.
- รุ่ง แก้วแดง. ๒๕๔๗. **ปฏิวัติการศึกษาไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๐. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มติชน. / Rung Kaewdaeng. 2004.
Revolution of the Education in Thailand. 10th ed. Bangkok: Matichon.
- ศิริกาญจนา อิศรางกูร ณ อยุธยา. ๒๕๔๕. **เหตุปัจจัยที่สัมพันธ์กับความพึงพอใจในการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน
พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เขตการศึกษา ๑**. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. / Sirikanchana
Itsarangkun Na Ayutthaya. 2002. **Factors Associated with Satisfaction in the Performance of
Teachers in the Ecclesiastical Schools, General Studies Section, Educational Region 1**.
Bangkok: Suan Dusit Rajabhat University.
- สุภาพร มากแจ้ง. ๒๕๔๓. **การศึกษาสภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์**. กรุงเทพฯ : กรมการศาสนา กระทรวง
ศึกษาธิการ. / Suphaphon Makchang. 2001. **A Study of the States of Educational Administration
of the Monastic Order**. Bangkok: Department of Religious Affairs, Ministry of Education.
- อรรณพ โยนิจ. ๒๕๔๙. **การใช้หลักพุทธธรรมในการบริหารงานของผู้บริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญ
ศึกษา อำเภอเมืองเชียงใหม่**. เชียงใหม่ : มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. / Annop Yonit. 2006. **Usage of
Buddadhamma Principles in the Administration by the Administrators of the Ecclesiastical
school, General Studies Section, Ambhoe Muang Chiang Mai**. Chiang Mai: Chiang Mai
University.